

NAVK sa ljudi po kmetih; tošluu
slivleuje odtets; : latiri mo me
sadusshili, vtauu, mersuili, obesse
ali sadavli, hatiri mo sstrup vshili,
od mrele pcht im me sypdag rejem

Vl zeli : Jshet Baclu

1817

N a v k

sa ludi na kmetih,

tistim

shivlenje oddati,

katiri so se sadušhili, vtonili, smersnili,
obéšli ali sadavli, katiri so trup vshili, od
strele pobiri inu pre sgodaj rojeni.

V' Zeli,
per Joshefu od Bachtu, 1817.

R 144

Z 1/1985

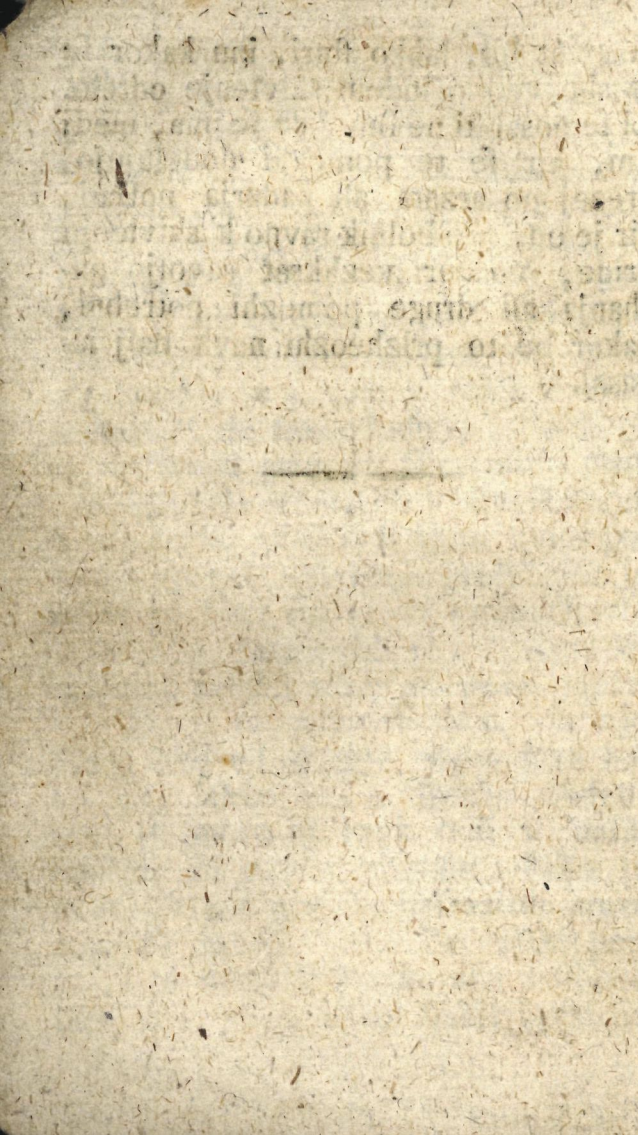

Predgovor.

Dosti je nesrečni, skusi katere zhlóvek hitro ob shivlenje pride, ali vezhikrat se mu tudi sna shivlenje odtéti, zhe se mu li hitru k' pomozhi pride. Veliko takih pergodbi, kir so ljudje bresi shivlenja bili, inu spet k' shivlenju prifhli, naf vzhi, de je li sama gniloba tiga trupla edino inu pravo snamine te smerti, kir nobeniga gorisbudenja k' shivlenju vezh mogozhe ni. Ako ravno per velikimu sunajnimu poshkodvanju, ali per takih smertnih bolesnih, kir je zhlovek dolgo s' smertjo rinal, inu potlej svojo sadno sapo potegnil, sna smert gvishna biti, tako vondér smert per tistih gvishna ni, katiri hitro, bresi vse bolesni, inu bresi vsiga sunajniga poshkodvanja ob shivlenje pridejo. Poséбно pak od sazhetika tisti popolnam mertvi niso,

katiri se sadufhé, smersnejo, potopé
ali sadavjo. Iskra tiga shivljenja je
per takih hitrih pergodbih od sazhetika
li potifnena, inu se sna fkusi umno
pomozh spet tako vnéti, de ta, katir
se sa mertviga dershi, ravno tako hi-
tro spet k' shivljenju pride. Kir je zef.
krajl. poglavarstvo v' elterajharskimu
vajvodstvu eni taki navk na snanje da-
lo, inu kir se je tudi v' nafhi desheli
pokasalo, de takim ludim, katiri hitro
v' nevarnost pridejo, she smiraj prov
pomagati ne vémo, kir v' drugih krajih
vonder dosti takih ludi fkusi umno po-
mozh spet k' shivljenju pride., kir je
tukaj na hitri inu pravi pomozhi vse
lesheozhe, katira pak je vezhikrat sa-
mujena, predni arzat ali padar pride,
inu kir je ta pomozh taka, de njo
vsak, ako od arznije ravno nizh ne-
sastopi, lahko inu s' frezho dodeli,
tako se more ta navk tudi v' nafhi
desheli na snanje prinesiti, kako se
namrezh per mnogih nesrezhah prava
pomozh dodeliti sna. Per vsaki per-
godbi je pomozh kratko inu sastopno
popisana, tako, de to vsaki, bresi de

bi arzat bil, lahko sturi, inu kakor se
je she veliko ludem shivlenje odtelo.
Li se posabiti ne sme, de se ima, medj
tim, kir se te pomozhi dodelujejo,
prezej po arzata ali padarja poslati,
kir je on, ako bolnik ravno k' shivlenju
pride, vonder vezokrat savoljo pu-
shanja ali druge pomozhi potrebni,
kakor bo to prizheozhi navk dalj is-
kasal.

Pomozh per tistih, katiri sadushé.

V' keldrih, kir se mosht she kisa, v' globokih fhtirnih, v' dolgo sapertih pokopalishih inu jamih, v' krajih, kir shivi ogorki se kadé, zhlovek sa to sadushi, kir mu take sape manka, katira shivlenje obdershi. Snamina, katiri pred popolnim sadushenjam pridejo, inu vezhikrat zelo hitro eden sa drugim pridejo, so, omotavza, bolezhine v' glavi, filne teshave na persih, saspajnost, omedlevze, boshjasti, nobeni obzhutik tiga shivlenja. Per ludih, katiri v' tako nesrezho pridejo, se kri v' shilah tih mushgani inu tih pluzh nabere, v' serzu sastoji, inu vezhi shili napolne. Shivot ostane dolgo gorki, udji ostanejo dolgo gibejozhi, ozhi so svitle, jesik debeli is ustih von gléda, obraš je napihnen inu rudezh, inu zelo truplo je s' snaminam podtezhene krivi napolneno.

1.) Sadusheni zhlovek se more prezej von nesiti, kir je prosta, hladna ali mersla sapa. Ako se pak v' taki kraj, kir sadushen leshi, bresi navarnosti, de bi sami ne

sadushili, drugi ludi ne vpajo, tako se morejo okna inu druge lukne, skusi katire sapgre, popred odpréti, veliko vode notrvliti, sveski gorezhe flame previdno notvrezhi, inu to tako dolgo, de ena gorezhluh notri ne vezh ne vgasne. Tisti pakkatir se v' tako hudo sapo vaga, si moreno v' jesih namozheno gobo ali ruto preufta navesati, poprej en malo shiganja piti en malo v' uftih obdershati, inu svoje oblazhila s' vodo inu jesiham pokropiti.

2.) Kakor se sadushnen v' hladno sapapernese, se mu more oblazhilo, kolikor jomogozhe, od shivota dol vseti.

3.) On se more hitro s' veliko merslevode pokropiti.

4.) Jesih inu trikrat tolko vode skupe, se mu more, vonder s' previdnostjo, v' uftavliti.

5.) Sanze, obraz inu zeli shivot se mu more s' jesiham omiti inu ribati.

6.) Zhe sadushnen po timu s'he ne sope, tako se mu more sapa notri vpihati ali s'uftmi, ali skusi eni v' ufta sadusheniga notri vtaknen votli les ali skusi en meh. K' timu so posebni s' eno tanko gibejozho pishalo prevideni mehi. Ta pislu se v' ufta, ali

zhe so uſta ſaperte, v' noſ dve tudi tri zole
globoko notri utakne. Sapa, ſkusi meh
notri vpihnena pride lahko v' perſi, ako ſe
iſta ali noſ okoli piſhale terdno ſkupej
ſerſhi.

7.) Per timu ſe morejo ſaduſhenimu
per uſtih inu noſu taki pomozhki ſkuſhati,
katiri oſhivé: kakor, en perje, s' katirim
ſe mu pod noſam jegrá, ali ſe mu ſkusi
noſ inu uſta tiſta lugna ſol, katira naglo
ſgine (Alkal. volatil.) notri vpiſhe.

8.) Tudi kliftire is mersle vode ſe mu
morejo hitro dati.

9.) Zhe ima arzat ali apotekar tako
imenovano ſhivo ſapo, tako ona nar popred
k' ſhivlenju obudi.

10.) Ako na vſe te rezhi ſaduſheni
ſkoro k' ſebi ne pride, tako ſe mu more
puſhati, narpred na nogi, potlej na vratu.

11.) Kakor hitro je ſaduſhen v' ſtani
poſherati, ſe mu more veliku jeſiha s' tri-
krat toliku vode piti dati.

12.) Ludi, katiri ſo li v' perve ſna-
mine ſaduſhenja padeli, je li potreba, ka-
kor hitro ſe v' proſto ſapo perneſejo, s'
vodo pokropiti, s' jeſiham vmiti, inu njim
vode inu jeſiha piti dati, ſkusi to pozhaſu
k' ſebi pridejo.

Pomozh per potonenih.

Smert per potonenih pride od sapertape, katira kri v' pluzhah inu v' serzu sred. Na mestu tape stopi v' pluzhe voda, kati fкуси svojo ojtrobo kmal sapino pishal kmal pluzhe, fkupej vlézhe, inu katira notri potegneno sapa, s' shajfasto mokrotih usti inu sapnih shili smeshana k' ulezhe ozhi péni rata, kakorhina se tudi v' sapnih pishalih inu pluzhih tih potonenih vselej najde. Ako je pak taki nefrezhni zhlove v' eno terdejshi mokrost, v' eno blatno vodo ali gnojnizo padel, tako li ta terdejshi mokrosti smiraj pluzhe inu shilne pishale poln. Kakor kri v' serzu sastoji, tako sastoji tudi v' votli shili inu v' mushganih, nekatir druge sbile pak so prasne.

1.) Perva pomozhi se more na mestu dodeliti, proz v' zholnu ali na kraju, kako je potonen is vode von isvlezhen. Maj kakor se preobrazha, bolshi je. Shkodliv je tedaj navada, de ga na glavo postavjo ali zhesi sode valé, to njega li she hitre okoli pernese.

2.) Kir se v' pluzhih sraven pene tudi vzhafih she voda najde, katira po noben vishi sopsti ne pusti, tako se more tudi na mestu gledati, de se voda is persi von

pravi. To se nar bolsi tako sgodi: Eden timu potonenimu na rozhje poloshi, tako, je njegovi obraš proti semli oberneni. Potlej se mu njegovi vrat inu njegove perfi en kratki zhaš dolj perpognejo, zhelo pak se mu en malo gorj dershi. Tako sna voda lahko is perfi inu uftih von tezhi, resi de se potonenimu kaka shkoda sgodi. Njega pak na glavo postaviti, je sato shkodvo, kir mu tako li kri v' mushgane stopi. — To navadi sazhne potoneni prozi spet shivet, akor hitro mu voda is ufti tezhe. Ako mu pak proz od sazhetika nizh vode von e tezhe, tako se morejo na mestu druge omozhi poskusiti.

3.) Potonen se prozej na desno stran poloshi, s' glavo eni malo vsigueno, inu e more, ako je kaka hiha bliso, na eni ragi tje nefiti.

4.) Tam se mu, bresi de se njegovo truplo revezh obrazha, hitro vse oblazhilo is shivota dolj poreshejo, njegovo mokro truplo se v' suhe, pogrete rute ali koze savije, on se v' eno pogrétó postelo dene, glavo selej vishi kakor noge, shivot pak po strani.

5.) Shivot se more pogledati, de se vidi, zhe fizer nobene shkode terpel ni, potlej pak se more truplo s' gorko, suho

flanelo, ali s' drugo volnino, inu tudi kartazham védno ribati.

6.) Nar popréd se suho riba, fкуси gré tudi blato od shivota prezh, potlej p se flanela namozhi s' duham od falmia (Spir. Sal. amóniac. caust.) al. od lenoviga roga (Spir. corn. cerv.) ali kafre (Spir. Camphor.) ali od drugih zheh, katire hitro poginejo, inu tako truplo možno naprej riba. — Dosti njih k' shivlenju prishlo, katiri so se li v' e gorko postelo poloshili. Tudi to naj se stu vonder pak se more truplo tega potonen naprej ribati.

7.) Skupej sloshene rute, inu s' g kim vinam ali shiganjam pomozhene, imajo v' serzhino jamizo, ua vrat inu me zhobo poloshiti.

8.) V' ufta potoneniga naj se ene kap gorkiga vina, shiganja, ali melisniga du kapajo, kakor pak on posherati samore, mu od ene ali druge teh rezhi nekaj me nih shlizh polno da.

9.) Po navadnu sazhne potonen zh dajati, inu s' tim se veliko vpanje njegov odtejenja pokashe. Ako on sazhne zh dajati, tako se mu sna to fhe s' eno milno prekuho bolj gnati.

10.) Potonenimu se ima proz sapa notri upihati; nar bolshi se to sgodi fkusi en meh, posebno fkusi en taki, kakor je pri popisan, inu katir na konzu eno gibeozho pishalo ima. — Ako se v' ustih ali nosi smerkel, blato ali vlezheozha pena najde, tako se more poprej s' vodo dobro on isfhprizati. Ako hitro per roki nobeniga neha ni, tako se mu ima s' uftmi fkusi ni rorez od tobakarške fajfe, fkusi eno na bonzi odresano noshnizo, ali fkusi kar siodi sapa v' pluzhe vpihati, inu namrezh fkusi ufta, ako so pak te, kakor se vezhirat sgodi, saperte, tako fkusi nos.

11.) Ako se je sapa notri upihala, se more truplo s'he dali inu s'he mozhnejshi bati.

12.) Sraven se ima tudi notrajna stran rata inu nosa s' enim peresam, ali s' diam od tobaka, ali s' drugim mozhno duzhezhim duham, katir lahko isgine, shegetati.

13.) Tudi se mu sna, li vonder preidno, s' eno dilo na podplate tolzhi, heret s' salmiakovim duham ribati, v' ufese jegove ime upiti, inu njegovo truplo retrefati.

14.) Potonenimu naj se dado klistire, klistire ga obude, eno roko polno tobaka sa

kaditi s' eno shlizo foli na enimu polizh vode kuhan je dofto sa dve take klifti. Tudi fo kliftire od tobakoviga kadu dobre.

15.) Med temi se more potonen dobregreti: gorki zegli v' platno saviti, mu morejo na noge inu med stegne polshiti. Gorkota je nar bolshi pomozh.

16.) Ribati se ima bresi prenehanj ako bi to ravno 3, 4, ali vezh uri terpel tako dolgo, de se shivljenje pokashe.

Zeli shivot se ima tako ribati, de koszela rudezha postane.

17.) Vezhikrat fo otrozi inu odrasle oshiveli, kir se je en sdravi zhlovek islek k' potonenimu v' postelo vlegel, inu njeper sebi pogreti pustil.

18.) Kir je obras' rudezh, blav ali zhenikast, kir se ozhi svetjo inu naprej stoj se mu more hitro na vratu pufhati.

19.) Posebno pak se morejo te pomozdolge skufhati. Dosti potonenih, katiri 7, 8 tudi vezhi uri bresi shivljenja bili, fkusi te pomozh vonder spet k' shivljenj prifhli.

20.) Per timu pak se more dobro mekati, de more obujen dolgo v' gorkoti inper gmahu leshati. Mir mu je posebn

otrebni. On se tudi ne sme prezej v' eno
 shb ali v' eni shpital nesiti. Kir ljudje tiga
 utali niso, je dosto potoneni spet inu sa
 miraj vmeril, katiri so bili vonder frezhno
 shivlenju obujeni.

21.) Elektrifiranje, notri pihanje te fa-
 e tiga shivlenja, inu druge boli teshke
 pomozh bo she sdravnik ali arzat svetovati
 edel.

Pomozh per ismersnenih.

Mraf je vezhikrat taki filni, de zhlo-
 ek od mrasa vmreti sna. Ko pride zhlo-
 ek v' tako nesrezho, njemu mraf te-
 ave dela, ga omoti, on v' terdno spajne
 ade, katir se skoro v' smertne omedlevze
 reberne. To pride od smerslenja te krivi,
 sunajnih shilah tiga shivota, inu od te-
 a, de se kri v' mushganih inu v' votlavih
 ga shivota nabere. Udji so per timu ter-
 , meso je mehko, inu se lahko terga,
 ko gorkota hitro sraven pride. Vonder
 mersneni niso kmalo mertvi, kakor nobe-
 ga snamina tiga shivlenja vezh od sebe
 e dado; vezhikrat so se spet k' shivlenju
 oudili, kir so njih she dolgo sa mertve
 ershali.

1.) Nar posebnishi pomozh je ta, de
 ismersnen li posebno pozhasi ogreje.

2.) On se more proz v' eno mers hisho, ali fizer kam pod streho pernefi. Ako pak nobene hishe bliso ni, se mo on vonder na kaki kraj pernefi, kir vet tako lahko do njega ne pride.

3.) Oblazhilo se mu ima proz shivota odresati, on se ima v' sneh p loshiti, katir je dve roke visok; on pak ima ravno tako visoko notri do urata snegam pokriti, kir se mu sneh en ma na truplo pertisne.

4.) Tako se pusti smersnen tako dol leshati, de se udji laglej gibajo, inu de shivot pozhasi odtaja inu pogreje. Zhe sneh sazhe tajati, se more smirej s' novi namestiti.

5.) Glava inu urac se mu vedn s' snegam riba.

6.) Ako snega per roki ni, se ima shivo v' koltre od kojn, v' koze ali sakne sav ti, katiri so v' nar merslejsi vodo pomo zhene, inu katire se ikusi to mersle obdeshe, de se mersla voda smiraj perlive. Tu se tako dolgo dela, notri de se shivo oshivi inu pogreje.

7.) Kakor hitro je shivot bol gibejozh se v' suhe, en malo gorke sakne savije

inu v' eno pogreto postelo poloshi, tudi se sna s' vinam ali shganjam ribati. Zimer pak se ne sme pogreti.

8.) Ako se pak kozov ali sakna nima, tako se truplo v' eno kadujno poloshi, inu se mersla voda na njega lije. Tudi se med tem truplo riba, iuu tako dolgo v' mersli vodi pusti, notri de se odtaja. Pozhafi se tudi eno malo gorke vode sdraven doliva, obraz pak se smiraj s' merslo vodo fhkropi.

9.) Ako sapa pak fhe dal von ostane, ako je shivot fhe bresi shivlenja, pak vonder she eno malo gibejozh, tako se more ali fkusi en meh ali pak tudi fkusi uste sapa v' pluzhe notri pihati. S' enimu v' olje pomozhenim peresam se more govt fhigetati inu drashiti, jesik s' soljo ribati, ali ene kaple salmiakovga duha na jesik kapati.

10.) Na serzhno jamizo se rute poloshé, katire so s' merslim vinfkim jesiham inu s' kafernim duham pomozhene. Zhelusti, ako so saperte, se s' shiganim vinam inu kafernim duham ribajo.

11.) Kadar pak zhlovek sazhne en malo oshiveti, tako se mu da prekuha od dobro difheozhih selfov s' eno malo vinfkim jesiham, vonder pak nikel vino ali druge

mozhne pijazhe. Rute, s' gorkim vinam pomozhene, se mu na serzhno jamizo, po pasihe, med noge inu sa kolena poloshé Shivot se v' gorke rijuhe savije, gork kamina se v' postelo poloshé, inu rijuhe v' katire se shivot savije, se s' vajravham s' zukram ali brinam prekadé.

12.) Ako je pak oshivlen li she omo tasti inu ne prav per sebi, tako se mu more jefih s' vodo sa posherati, tudi se mu more kliftire dajati, katire ga obudé. Po navadno pride per oshivlenju ena huda mersliza, inu obras inu shile v' glavi od krivi natekajo. Tu se more obujenimu na roki ali na ura pufhati, vonder se more per gmah pufitati, inu se mu vezhikrat eno malo gorko prekuhe piti da.

13.) Posebni dejli tiga shivota pak, katiri so she smersneni, se morejo vedno s' inegam ribati.

14.) Okerpneni od mrasa, katiri she nif bresi shivlenja, morejo ravno tako dershan biti, de se li posebno pozhasi ogrejejo.

15.) Posebni smersneni dejli, kakor no vshefa, persti, roke se morejo s' inegam obloshiti, ali v' merslo vodo notri dershati, tako dolgo, de je mras von islezhen, inu potlej se pozhasi gorko vodo notri denejo.

ali s' merslim shganjam ali kafernim duham ribajo.

16.) Nikol pak se ne smejo taki ljudje prezej v' gorki zimér ali k' urozhi pezhi pustiti, predni se v' enimu toplimu zimru popolnoma ogréli niso.

Pomozh per obésenih inu sadvalenih.

Obeseni inu sadavleni savoljo dvéh rezeh hitro ob shivljenje pridejo, satò kir njim sapa von ostane, inu kir se njim kri v' mushganih sbira inu sterdi, kar od tiga pride, k' so njim shile te krivi na uratu fkupej stisnene. Tisti, katiri sadufhé pak morejo pefebno sa to vnrjeti, kir se njim kri v' mushganih filno nabira, inu sterdi.

Taki nefrezhni-ludje so hitro bresi obzhtka, inu en ogin se njim pred ozhmi pokashe, kakor hitro se njim urat fkupej stisne. Per takih mertvih je obras vezhi dejl plav, ozhi se svetjo inu naprej stoje, jesik je satekel, plav, inu en malo is usti von gleda, udi so hitro vsi terdi. V' shilah te krivi kri saftaja, druge shile pak so bresi krivi.

Nekikrat se je sgodilo, de so se obesheni spet k' shivljenju obudili, katire fo she vsi sa mertve dershali. Tedaj se more per

takih, kolikor je li mogozhe hitro vsa vedn pomozh obrniti, inu toliko vezh per taki nesrezhnih, katiri so si sami shivljenje vseli.

Bol ko je truplo eniga obeseniga lahko inu mejin ko ima krivi, toliko vezh je upanja, de bo spet oshivel.

Se je she sgodilo, de je bil govt kako kost, inu de se fkusi fhtrik ni pustil fkupe stitniti. Per takih pergodbih je obesen zhe si vezh uri spet k' shivljenju prifhal. Sadav leni vonder laglej spet k' shivljenju pridejo kakor obeseni.

Sveta dolshnost vsakiga zhloveka je vsakiga, katir se je obesil, na mestu odve sati, mu fhtrik od vrata odplesti inu po fknfiti, njega spet k' shivljenju obuditi.

1.) Gledati se ima, de obesen per od pletenju dolj ne pade, inu se ne poshkodva. On se ima na enimu kraju, kir sapa vlezhe na tla poloshiti, perf inu glavo na kvishki. Oblazhilo se mu more prezli vseti, on se ima s' vodo poshkropiti, sapa se mu ima v uste pihati, kir se mu popred govt, posebne tamki, kir ga je fhtrik tishal, od obeh plategh en malo gibe, sato de tiste fkupej stitnene pishale, fkusi katire sapa gre, spet v svoj pravi stan pridejo.

2.) Med tim pomozhmi se more po sdravnika poslati, katir timu nefrezhnimu prezej na urati pufha, kar se toliko laglej fgo-dj, kir shile tako od krivi natekajo.

3.) Med inu po pufhanjam se more takimu nefrezhnimu zhloveku vezhikrat fapa v' pluzhe pihati, inu perf inu trebuh se mu imajo s' volnenim fakuam ali kartazham ribati. Sapa se uzhasih en zhas' po upihanjam v' pluzhah pusti, de se pluzha istegnejo, inu de kri toliko bel prosta fkusi ferze tezhi samore.

4.) Ako je trebuh fkupej slezhen, tako se morejo perf vedno ribati, ako pak je trebuh satekel, tako se more trebuh ribati.

5.) Per timu se morejo tudi pozhasi mnoge pomozhi oberniti, katire ga obude. Pod nos se mu more duh od falmiaka ali jele-noviga roga dershati, ali tudi ene kaple notri kapati. Nebo v' ustih se mu more s' enim v' olju pomozhenim peresam shegetati, jesik sešmu more vmivati inu ribati s' vodo, s' jefiham inu en malo falmiakoviga duha fkupej smefhano.

6.) Med tem se obras smiraj s' vodo inu jefiham fhkropi, ta drugi shivot pak se v' gorke fakne savije. Vezhikrat so tudi veliki fuhi rogovi (ali glave sa fhrefanje) iuu na

sadne mozhnejshi pomozhi sa obujenje po magale: sem flishjo kliftire, is tobakoviga perja, kamilniga zvetja, foli i. t. d. zhe drugazh sadne zhevo fkupej slézheno ni, inu kliftira prezej spet prozh odtezhe.

7.) Ako so se pak vse te pomozh dolgo zhasa sastojn fkufhale, se sna na sadne sama gorkota fkusiti, inu shivot eniga takiga nefrezhniga se v' eno postelo od pepela polo-shi, ali pregrete kamina inu shkandeleti se mu med stegna, na noge, pod pasike, inu splöh okoli njegovi dobro pokriti shivot poloshe, inu od zhasa do zhasa se na mnogih krajih tiga shivota pomozhi fkufhajo, katire obude, inu sapa se mu vezhikrat notri piha.

8.) Kakor hitro se per obesenih shivlen-je spet pokashe, se sazhnejo persi en malo gibati, shnabli inu udji se trefejo, inu bosh-jastno strefanje se kashe. V' timu stanu se mu more sapa inu veter delati. Lüdje, kar njih je prevezh inu sraven ne flishi, imajo prozh iti, de sapa frishna inu zhista ostane.

9.) Oshivlenimu se da prezej voda s' jesiham smeshana sa piti, potlej kamilzhina prekuha s' jesiham ali vinam inu zhe mu smerkl sapa nasaj dershi, se mu da méd vinu jesih.

Ako se on zhesi omotavze inu pomankanje obzhutika toshi, inu obraf je rudezh, tako se mu na urati she enkrat pufha, inu mersle rute pomozhene s' vodo, salpetram, jesiham inu salmiakam se mu okoli glave poloshe. Ako pak on omedli inu flab postane, tako se mu gorki vino da, ali kaj drugiga, kar ferzu mozh dodeli.

11.) Ako kdo obeseniga prezej, kakor se je to sgodilo najde, ali se per obesenimu ali sadavlenimu she kake snamina tiga shivlenja najdejo, tako naj vsaki hiti, njemu hitro shtrik odplesti, inu njega na frishno sapo pernesti.

Potlej je sadofti, njemu vodo v' obraf shkropiti, inu frishno sapo delati, inu njegove sanza s' jesiham ali shiganim vinam ribati.

Na to se vtonen nekaj uri pusti mirno leshati, inu notri de dobro k' sebi pride, se mu vzhasih da eno malo gorke prekuhe od dobro dusheozhkih selfhov s' jesiham. Ako je pak med tim flaba iskra tiga shivlenja popolnam vgafnila, tako se morejo gorj popifane pomozhi skufhati, inu notri de je taki nefrezhni zhlovek popolnam odtejen, nekaj uri vedno naprej obrazhati.

Pomozh per takih, katir so strup vseli.

Kadar zhlovek skusi nekaj v' nevarnosti pride, od kar je on li malo vshil, ali od kar je on li malo do svojga shivota prišel, bresi de bi ga bil on skusi to rani ali poshkodval, tako je on savdan, inu vsakar v' mejhnimu shtivilu tako nevarno mozh ima, je strup. Medi shivalmi, selifhaminu kamnjam se taki strupi najdejo; vonder njih je malo med shivalim, posebno v' nashih deshelah, nar vezh se njih med selifham najde, inu nar mozhnejshi so med kaminim.

Med shivino je v' nashih deshelah skorej li ena fama, katira nashie shivljenje rasdjati samore, ali ta je toliko bol strashna kir je smiraj okol nas, inu kir se bresi posebniga prida povfoti dershi.

To je pes. Kadar on vgrisne, tako pride ta nar bol strashina vsih bolesni, sa katiro nobene pomozhi mogozhe ni, inu na katiri zhlovek zhesi malo dani umret more. K' frezhi ta bolesin ne vstane prezej, kakor pes vgrisne, inu skusi previdno pomozh per rani se sna ta bolesin shtie odverniti. Ta 28 dan mesiza Julja 1794 se je popolnam na snanje dalo, kaj se ima per timu sturiti, de se ta nefrezha odverne, kar ima vsaka gosposka pridno dopolniti.

Kar se ima nar posebnejshi sturiti, de se rana na mestu s' ojstrim lugam, ali s' vodo inu foljo omije, inu de se rana dolgo odperta obdershi, sa to, de se strup pokonzha inu von islezhe.

Ako kaka strupena shival zhloveka pizhi, tako pomaga, ako se gorka kasha ali prekuhané krubine drohtinze na vnéto pizhenje poloshe, ali ako se to pizhenje s' nekaj kaplami griseozhiga salmiakoviga duha pomozhi.

Strupene selishta imajo superni smerdivi, omotlivi duh, inu mertvo, zhernikasto ali vmasano farbo, po nevadno rasejo per mlakih inu morostih, ali saj na mozhernih inu senzhnili krajih. Shivini se pred njim gnusi.

Strup teh selishti se per zhloveku na mnoge vishe pokashe. Nekatire selishta so 1. ojstre inu vnamejo, 2. nekatire so omotlive, 3. nekatire so ojstre inu omotlive skupej.

1.) Tiste strupene selishte, katire so ojstre, vnamejo shelodez inu zheve, pernesejo nar hujshi kerzh, inu vmorje skusi prond v' shelodezu inu v' zhevih.

Med te selishte flishijo nekatere, katire tudi v' nashi desheli rasejo, inu katire

arzati pod dolj postavljenim nemškim inu latinškim imenami posnajo. *)

Te ojštre strupéne selišha dajo, kadar se pokušjo en ojštri, gorezhi shmah, inu ako se kôsha s' njimi riba, shenejo mehurje.

2.) Omotlive strupéne shelišha sture she skusi njih isfopenje omotlivost inu omotize, njih duh je soperni, njih shmah pak flahkobni. Ako zhlovék te selišha vshije, se on ne more ne gibati, ne obzhutiti, ne govoriti, ne viditi, ne slifhati, njegova pamet se smefha, on pade v' ento smertno spanje, ali tudi sazhne hudo noréti.

*) *Pulsatilla nigricans*, Küchenschelle. — *Aconitum*, Eisenhüttel. — *Chelidonium majus*, Schelkraut. — Die Waldrebe. — *Ranunculi*, Hahnenfussarten. — *Digitalis*, Fingerhut. — *Plantago*, Wasserwegerich. — *Flamula Jovis*, Brennwurzel. — *Cardammomum*, Ammone. — *Euphorbium palustris*, Wolfsmilch, (Mlezhék). — *Aronia*, Aronswurzel. — *Perficaria*, Wasserpfeffer. — Rosmarin silvestr. Wilder Rosmarin.

Med strupenim selisham te forte, katire so doli postavlene, je per naf posebno domazh, mak, inu zhesi vse shoft od maka. *)

Tiste selisha, katire so ojtire inu omotlive fkupej, imajo en ojtiri, soperni, inu omotlivi duh, njih isfopenje pernese zhloveku omotize inu mu pozhutik vsame. Ako njih zhlovek vshije, dobi kerzh, shelodez inu zheve se vnamejo, on je shejn, omotlivi, pjan, ne vidi inu ne govori, on obnori, njega pretresa, shivot inu sateka, kri se ifkasi, inu truplo poimerti prezej gnije.

Med selisha te forte flishjo dolj postavlene inu nekaj strupenih gob. **)

*) *Solanum nigrum*, Nachtschatten. — *Anserinum*, Gänsefuß. — *Der Taxbaum*. — *Hyosciamus*, Bilfenkraut (sobnik). — *Datura stramonium*, Stechapfel. — *Papaver*, Mohn (Mak).

**) *Staphisagria*, Stephanskörner. *Cicuta*, Schierling. — Giftkörbel. — *Bryonia*, Zaunrübe. — *Belladonna*, Tollkirsche. — To sadno selishe skusi svoje lepe jagode posebno otroke vezhikrat sapele, de si smert notri jedo.

Strupene gobe se po navadno spos-
najo na njih gnilimu inu ojstrimu duhu,
na njih zhernikaſti ali piſani farbi, inu na
timu, de tako lahko gnijejo, per timu ſo
en malo maſtne, de ſe rade pod perſtam
ſmaſhejo inu njih rezel je votil.

Imena tiſtih gobi, katire ſo ſa vſhiti,
ſe ſpodi nemſhko najdejo. *)

Tudi nar bolſhi ſorte gobe ſo ſtrup,
ako vezh prv friſhne niſo, inu ſhe gniti
ſazhno. Nar bol ſe pak njih ſtrupena laſt-
noſt pokashe, zhe ſe per kuhanju nekaj be-
lih zhebul ſkupej kuha. Ako zhebule zher-
nikaſte poſtanejo, tako ſo gobe ſtrupene.
Sato ſe imajo vſelej, kolikorkrat ſe gobe
kuhajo, ene zhebule ſraven kuhati.

Per vſih tih perpodbih ima ſavdan hit-
ro ſa zheſi dajati notri vſeti, ako ſam od
lebe zheſi dajati ne ſazhne. K' timu dru-

*) *Der weiſſe und ſchwarze Tartoffel*
Schampion. Maurachen, Gokamuken (ta
goba pod ſemlo raſe). Reſſlinje (ta goba
mozhnu duſhi, kakor orehi). Steinpilſ-
linge, Herrupilſe, Nagelſchwämme
Groß-Schwämme, Halamarsch, Bredlin-
ge, Redlinge.

giga treba ni, kakor gorke vode, ali mlek s' veliko vode fkupej smefhani.

Kader je ojstre ali vnameozhe strupe vshil, ima na mestu toplo gorko vodo, zlisto, neflano, govejo shupo, vodo s' en mali mlekam, vse toplo gorko, inu dosti-krat vshiti. Kliftire, katire omehzhajo, inu toplo gorke kope so tudi posebno dobre. Ga slo shge, ali so bolezhine na shivotu hude, tako se mu ima na roki proz pufhati, kar se v' zhafih vezhikrat s'goditi more.

Je kdo nefrezho imel, eni shelifhe vshiti, katir je omotlive forte, tako more on na mestu, kakor hitro je sam od febe, ali pak od notri jemanja sa to, ene krati zhesi dal, veliko takih piazh vshiti, katire fo en malo kifle, kakor vodo s' jesiham, i. t. d. kliftire is vode inu jesiha fo per timu zelo dobre.

Ako pak je omotlivost zelo mozhna, tako se mu more na nogj pufhati, inu na bodelne en flajfhter poloshiti, katir mehurje vlezhe. Selifha, katire fo ojstre inu omotlive fkupej, morejo ravno to, sdaj imeno- vano pomozh imeti.

Kdor je strupene gobe vshil, more na mestu sa zhesi dajati, inu sraven tega veli-

ko kifle piazhe vseti. Olje pak inu ml
fo per timu fhkodlive.

Med strupe is kaminov flishjo, sh
frebro, mishiza, grinšpon, svinz, inu v
kar je is svinza, zucker od svinza, menik
plaibesh, inu druge. *)

Tisti strupi sture, de se v' shivotu ze
hitro vname, shelodez inu zheve fo fku
prejete, v' shelodezu fo bolezhine, fil
kerzh, spodni shivot je pretisnen, zhlove
kovzhe, zhesi daje, ima filno shejo, in
vezhikrat omedli.

Drugi dobre rudezh obras, en penat
inu vezhikrat krivavi smerkel od sebe dado
per nekaterih je sraven drugih smertnih per
godbah tudi filno teshavno opravlanje svoj
potrebe, na kar skorej smert pride.

Ludje, katiri fo nesrezho imeli, tak
strashne strupe vshiti, morejo med pregro

*) *Mercurius sublimatus, Sublimat. —*
Mercurius præcipitatus, Queckfilber
Niederschlag. — Arsenicum citrinum
Arsenik. — Arsenicum album, Hieder
rich. — Sacharum Saturni, Bleyzu
cker. — Cerussa, Bleyweifs. — Antimo
nium, Spießglanz.

im bolezhinam zelo hitro umreti, ako se jim posebno naglo k' pomozhi ne pride.

1.) Se more tako naglo, kakor je li pogožhe, fkufiti, fkusi zhesidajanje ta trup is shelodeza von ispraviti, per timu pak se more prov veliko tople vode piti dati.

2.) Proz se ima en funt bele shajfe altergati, na enimu bokalu vode prekuhati, kir se med kuho smiraj mészha, tako dolgo, de se shajfa vfa istaja, inu od tiganj se mu vsaki firtelz ure ena fhkodéla piti da.

3.) Ako je pak taki nefrezhni zhlovek nam od sebe she zhesi dal, tako se mu sa zhesi dati nizh vezh ne sme notri dati, ki se mu more s' toplo vodo to zhesi dajanje polajshati, sa kar je tudi gori imenovana shajfasta voda posebno dobra. Kif le rezhi pak se mu nikol ne smejo dati, ako bi sheja tudi she tako filna bila, kir one mozh tiga strupa li pogmirajo.

4.) Olje inu mastne rezhi niso tako dobre, kakor toplo gorka voda, katira trup istaja inu tejnshi sturi.

5.) Ako ga pak sazhne v' spodnimu zhivotu filno pezhi inu mersliza tresti, inu

ako se snamina kashejo, de je zhlovek snotrej vneta, tako se mu more pufhati:

6.) Tudi se mu dado kliftire od laneniga semena, od jezhenove prekuhe i. t. d. na trebuš se mu gorke, mokre rute poloshé, sa piti se mu da toplo gorki mleč is mandelnov, tudi se mu posebno shajfin voda smiraj na prej daje, notri de arza pride, inu to sapove, kar je dali potreba.

Pomozh sa te, v' katire je strela trefhla

Nagli inu grosni pretref te strele, katira v' zhloveka trefhi, na enkrat vso nje govo mozh sveshe, tako de on vezhikra bresi shivlenja ob tla pade; per streli pak katira zelo tako mozhna ni, mu on li na enimu ali drugimu udu obzhutek vsame, ali on v' tako omotnost sapade, de on vse forte snamina smeshane pamet kashe. Tudi se per takih nefrezhnih vezhikrat raftergane shile inu shgani bleki najdejo, posebno, ako mu je gvant pre terdno oblezhen bil.

Globoke rane li malikrat vstanejo, sato kir strela li med oblazhiam inu sunajno strano tiga shivota fkusi derzhi.

1.) Taki nefrezhni zhlovek se more proz v' prosto sapo von nefiti, inu dostikrat s' merslo vodo poshkropiti, inu politi.

2.) Kakor hitro je mogozhe, se mu more sapa notri vpihati, inu salmiakovi duh pod of inu na jesik pernesiti.

3.) On se more mozno s' saknam ali drugim duhozhim rezhmi ribati.

4.) S' eno besedo, vse se more na njema kufiti, kar li njegovo shivljenje obuditi sanore, inu kar se je gorj per pomozhi sa vtoene perporozhilo.

5.) Malo krat je tukaj pufhanje potrebno, sunaj zhe se je kri videozhi v' glavi mozno fkupej isbrala.

6.) Posebno dobra se je semelska kopa fkasala. En malo na kvishko vsdignen, vonder s' prostim obrasam, se taki nesrezhni zhlovek v' eno hitri fskopano jamo poloshi, en firtelz vatla visoko s' semlo pokrije, nu tako eno ali vezh uri leshati pusti. Med im se obras smiraj s' vodo poliva. Dostokrat je sgodilo, de so ludje, samo fkusi to pet oshiveli.

7.) Ako on popolnam k' sebi pride, se v' postelo poloshi, inu pridno s' jesiham mache, kir se mu tudi jesih s' vodo v' uste daje.

8.) Tisti, katiri spet oshive, kakor tudi tisti, katiri proz ne vmerjo, dolgo zhasa

toshjo zhesi teshave, zhesi bolezhine in pezhenje v' mnogih udih. Oni so omotliv inu imajo taki obzhutik, kakor je tifti, kati po mozhnimu elektrifiranju postane. Skus mir tiga trupla, fkusi vin inu druge po mozhke, katire njim mozh dajo, obdershoni pozhaf spet svoje popreshno sdravje.

Previdnosti.

Kir smo naturo te strele sposnali, inu kir se je vezhkrat she fkasalo, tako smo fe tudi mnoge previdnosti nauzhili, katire ako njih derishmo, naf per hudimu uremenu, predi nevarnostjo, od strele pobiti biti, varjejo.

1.) Doma naj se zhlovek per uremenu v' enimu visokimu zimru gorj derishi, vander ne per sidu, ali per pezhi, nar mejushhi pak per rajfingi ali oginifhu.

2.) Zhlovek se ne sme na sheles nafloniti, ne na tla poloshiti, varno pak naj se on na postelo dolj poloshi, ako okrivala (firnika) nima, tudi se on varno na klopi ali na stole posede.

3.) V' eni taki hifhi, kir je strela she enkrat treshila, ne sme zhlovek k' tiftim krajami iti, kir je strela she popred fkusi treshla.

4.) V' keldrih je zhlovek pred nevarnostjo nar. mejn obvarvan.

5.) Na zesti se nima per hifhah ali ned durim kake hifhe obstati. Voda, katera od streh dolj tezhe, strelo vezhikrat na febo dolézhe.

6.) V' zirkvi ima zhlovek prozh iti od tistih krajov, kir je turn, kir so orgle, ali kir kaki drat dolj visi.

7.) Na polju se nima pod drevése postovati. Nar bolsi je, zhe se 15 ali 20 stonjini dalezh od nar sunajnih veji kakiga dervefa postoji.

8.) Per potokami, jesaram inu vsm vodami se ima oganiti.

9.) Tudi se ima glédati, kako se oblaki vlézhejo, tu naj se zhlovek ravno na rebuh vleshe, vonder tako, de je med tistim krajam, zhesi katiriga se oblak vlezhe, nu med tistim, kir zhlovek dolj leshe, en najhni grizhek, katirmu se pak ne sme prebliso priti.

10.) Ako je zhlovek ravno na kojni, ako naj odsede, v' odpertimu vosu tudi ne sme obsedeti, shiher pak v' sapertimu, posebno na sredi.

Pomozh, sa presgodej rojene.

Med vsm li na videl mertvim se nov rojenim otrokami shivljenje nar laglej od tene. Novi rojeni otrozi so na videl ponavadno od tiga mertvi, kir je njih glava tamkaj, kir mushgani leshé, stisnena, kir nijm je popkina shnora okol urata ovita, inu kir imajo vodo ali smerklo v' ustih ali pluzhah.

1.) Otroku se ima proz popkina shnora od urata prozh odviti, inu vtisnena glaviza skusi to v' svojo podobo spraviti, kir se s' roko rahlo sim ter tje gladi, ali zhe je potreba tudi en malo stisne.

2.) Ako je obraz rudezhe ali plavo, tako se pusti is popkine shnore sa dve shlizi krivi von istezhi. Ako pak otrok blede von vidi, tako se s' podvesanjam popkine shnore en malo zhaka. Ako se je pak postelza she lozhila, tako se s' podvesanjam popkine shnore ne sme dolgo muditi.

3.) Otrok se v' gorke rute poloshi, inu s' v' olje pomozhenim perstam, ali s' enim v' olje pomozhenim peresam se mu uste od smerkla ozhedjo, inu otrok se na en kratki zhas tako poloshi, de mu voda, katora se v' sapui pishali snajde, von tezhi samore.

4.) Sapa se mu vezhikrat fkusi usta
 otroci upifhe, tudi se mu med tim perfi,
 podni shivot inu herbet ribajo.

5.) Eden na en stolj stopi, inu mu is
 vishave dolj na perfi kapa, takire mu potle
 en drugi s' ispeneno roko mehko riba. Zhe
 otroka vpihanja v' usta fhe k' shivlenju ne
 obudi, tako ga nizh poprej k' shivlenju ne
 spravi, kakor ta sadna pomozh.

6.) Potle se spet v' suhe rute savije.
 Ako se pak fhe noben snamine tiga shivlen-
 ja ne perkashe, tako se ima s' merslo vodo
 fhe drugizh inu tretizh polivati. Tudi je po
 timu polivanju ena topla gorka kopa poseb-
 no dobra.

7.) Take pomozhi, katire mozno du-
 fhe, so zhesi vse' shkodlive, kir otrozhizhe
 v'zhafih na mestu vmore.

8.) Perve snamina, de je shivljenje spet
 prifhlo, so, kadar shnabli ruzehi postanejo,
 inu kadar se ozhi, perfi inu rame lahko gi-
 bati sazhejo. Ako se eno ali to drugo ta-
 ko snamine sagleda, tako se ima lahko na-
 prej ribati, otrok se ima s' gorkim vinam
 omiti, v' gorke, s' vinam inu en malo kafer-
 niga duha pomozhene rute saviti, v' eno ko-
 po poloshiti, katira je s' vinam ali shganjam

mozhnejshi narejena, inu potlej se mu da ena prekuha od dobro dušheozhjih selishov.

9.) Ako sapa teshka ostane, tako naj se she enkrat pogleda, zhe mu ni kaj smerkla v' ustih ali sapni pishali ostalo, inu ako se she kaj najde, tako naj se mu s' enim v' olje pomozhenim peresam tudi to prozh spravititi poskusi, tudi naj se otroku sa eno majhino shlizhizo polno shofta od morske zhebule da.

Dotisneni otrozi se ravno na to visho k' shivlenju obude, ako so matere ali dekle tako shtraflivo nemarne, de so otroka k' sebi v' postelo vsele, inu ga v' spanju dotisnile.

Kolikor je mogoche, se ima proz gledati, stisnene dejle tiga shivota skusi mehko stisvanje inu gladenje v' svoj pravi stan pernesiti, obras inu persi se imajo s' merslo vodo politi, shivot se v' gorke s' kafernim duham namozhene rute savije, inu otroku se vezhikrat sapa v' uste notri vpishe.

C

R 144

Oddelek za razisk. dejavnost
Rr

144

614.8

1419850001

OSREDNJA KNJ. CELJE

COBISS